

Lausunto

04.12.2018

MV/37/05.01.01/2013 1 (8)

Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
PI 36
00521 HELSINKI

Viite UUDELY/126/07.01/2011 ; UUDELY/128/07.01/2011 ; UUDELY/129/07.01/2011 ;
UUDELY/130/07.01/2011 ; UUDELY/131/07.01/2011

Asia **HELSINKI Ent. Observatorio. Suojelumääräysten antaminen asetuksella (278/1965) suojeltujen Helsingin yliopistokiinteistöt Oy:n rakennusten sisätiloista.**

Museovirasto on käsitellyt suojeleasian ja antaa lausuntonaan seuraavan.

SUOJELUASIAN VIREILLETULO JA AIEMPI KÄSITTELY

"Tähtitorninmäen observatorio" suojeltiin valtioneuvoston päätöksellä 18.9.1980 asetuksen 278/1965 (480/1985) nojalla. Rakennuksen käyttö yliopiston tähtitieteen laitosrakennuksena on päättynyt. Nykyisin Helsingin observatorioksi kutsutussa rakennuksessa toimii mm. Helsingin yliopistomuseoon kuuluva tähtitieteen yleisökeskus. Kohteeseen sisältyy observatoriorakennuksesta erillinen refraktoritornirakennus.

Valtio on luovuttanut Kopernikuksentie 1:ssä sijaitsevan kiinteistön 15.12.2009 Helsingin yliopistokiinteistöt Oy:lle, minkä vuoksi Uudenmaan ELY-keskus on pannut vireille kohteen suojelelailla rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010).

Museovirasto on antanut 30.9.2011 asiasta suojelela puoltavan lausunnon suojelelümääräyksineen. Ehdotetut suojelelümääräykset olivat:

1. Rakennusta tulee käyttää ja hoitaa siten, että sen kulttuurihistoriallinen arvo säilyy.
2. Rakennuksen ulkoarkkitehtuuri tulee säilyttää.
3. Rakennuksen sisätilat tulee säilyttää.
4. Korjauksissa on kuultava Museovirastoa. Virasto voi myöntää vähäisiä poikkeuksia suojelelümääräyksistä.

ELY-keskus on pyytänyt 16.5.2013 Museovirastoa tarkentamaan rakennusten sisätiloja koskevia määräyksiä siten, että lausunnosta käy ilmi, mitä sisätilojen osia, kokonaisuuksia tai kiinteää sisustusta suojelela koskee ja millä perusteilla.

KAAVA- JA SUOJELUTILANNE

Tähtitorninvuorella on voimassa asemakaava vuodelta 1972. Entisen observatorion ja tornirakennuksen tontilla on merkintä ark, jota koskee määräys: "Tontti, jolla olevia

rakennuksia ei saa purkaa eikä niissä saa suorittaa sellaisia lisärakennus- tai muutostöitä, jotka turmelevat julkisivujen tai sisätilojen sivistyshistoriallista tai rakennustaiteellista arvoa tai tyyliä.” Ympäröivä alue on merkitty historialliseksi puistoksi.

Asetuksen nojalla tehdyn suojelupäätöksen tarkoituksena on ollut turvata kohteen kulttuurihistoriallisen arvon sekä erityis- ja ominaispiirteiden säilyminen. Päätös ei sisällä suojelumääräyksiä, suojeluluokitusta tai muita rajoituksia suojelun kohdentumiselle. Kohde on siten kokonaan suojeltu niin ulkoasultaan kuin sisätiloiltaan.

Observatorio kuuluu valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön ”Tähtitorninmäen observatorio ja puisto” (RKY 2009).

KOHTEEN KUVAUS JA HISTORIA

Euroopan ensimmäinen suuri observatorio rakennettiin Juutinrauman Venin saarelle 1570-luvulla. Siirtomaavallat perustivat 1600-luvulla observatorioita palvelemaan ennen kaikkea merenkulkua. Hyödyn aikakausi alkoi 1700-luvun loppupuolella korostaa luonnontieteiden käytännöllistä merkitystä. Maakeskisestä ajattelusta siirryttiin vähitellen aurinkokeskisyyteen.

Suomen ensimmäisen observatorion rakentamista Turkuun viriteltiin toistuvasti 1755 alkaen. Hanke onnistui vasta autonomian ajalla osana Venäjän valtakuntaa. Fysiikan professori Gustaf Hällström piti esikuvana Tukholmaan 1753 valmistunutta observatoriota. Turun Vartiovuorelle valmistui 1819 arkkitehti Carl Ludvig Engelin suunnittelema tähtitornirakennus, joka säästyi 1827 suuresta tulipalosta. Koska yliopisto joutui kuitenkin siirtymään palon jälkeen uuteen pääkaupunkiin Helsinkiin, ryhtyi akatemian observaattoriksi 1823 nimetty preussilaissyntyinen Friedrich W.A. Argelander etsimään uudelle, Keisarillisen Aleksanterin yliopiston tähtitieteellisen tutkimuslaitoksen observatoriolle paikkaa. Se löytyi silloiselta Ulricasborgin vuorelta, jolle oli jo kaavailtakin näkyvälle paikalle soveltuvaa julkista rakennusta.

Jo ennen observatoriota paikalla on ollut merkitystä Helsingin historiassa. Kasaberget-nimen perusteella Tähtitorninvuori on toiminut muinoin vartiotulipaikkana. C.A. Ehrensvaldin linnoitussuunnitelman mukaan mäelle rakennettiin 1748 puolustusvarustus ja paikka nimettiin Ulricasborgin vuoreksi. C.P. Hagströmin kaupunkimittauskartassa 1787 mäki näkyy kallioisena tarkkailuasemana, jossa oli Krimin sodan aikana optinen lennätin pidettäessä yhteyttä Viaporiin. Kallioinen kukkula oli alun perin paljas, mutta 1900-luvun alussa perustetun Tähtitorninvuoren puiston myötä näkymät ovat muuttuneet.

Engel, joka oli 1824 nimitetty intendentinkonttorin johtajaksi, suunnitteli myös Helsingin observatoriorakennuksen tiiviissä yhteistyössä Argelanderin kanssa. Observatorion hallitseva sijainti kukkulalla asetti vaatimuksia arkkitehtuurille. Rakennus liittyi uuden pääkaupungin rakentamiseen muodostaen päätteen Unioninkadulle, joka oli Helsingin monumentaalikeskustan pääakseli. Näkymälinjan johdosta se liittyy arkkitehtonisesti 1828 pääkaupunkiin siirretyn yliopiston rakennuskantaan pohjoisempaan Unioninkadun varrella. Näin se on yksi tärkeä osatekijä Suomen merkittävimmissä empirekauden katunäkymässä, johon kuuluvat mm. yliopiston päärakennus, kirjasto sekä entinen kantonistikoulu ja sotilassairaala, nykyisin yliopiston laitospäätössä oleva Topelia-kortteli sekä Tuomiokirkko kadun toisella puolella.

Yksi määräävä tekijä observatorion suunnittelussa oli se, että rakennuksen tärkeimmistä havaintotilasta eli meridiaanisalista piti olla yhteys kauas maastoon pystytettyyn kiintopisteeseen, miiriin, joka sijoitettiin Vallilaan. Pyhän Kolminaisuuden kirkon ja suunnitteilla olleen Nikolainkirkon vuoksi meridiaanisali oli sijoitettava rakennuksen länsipäähän. Toinen miiri sijoitettiin lähelle observatoriota ja musta, kiillotettu graniittikivi seisoo edelleen Tähtitorninvuoren puistossa. Lisäksi Engel halusi sijoittaa rakennukseen

henkilökunnan asunnot, koska erillinen asuinrakennus olisi rikkonut klassistisen kokonaisuuden symmetriaa.

Rakennuksesta tuli valmistuttuaan 1834 sekä arkkitehtonisesti että teknisesti esikuvallinen. Tiilestä muuratun rakennuksen julkisivut on jäsenneilty klassisen muotokielen ja keskeissommittelun periaatteilla aukotuksen, pilastereiden, listoituksen ja sileän rappauspinnan rytmikällä. Helsingin observatorion rakennusperiaatteita sovellettiin mm. Pietarin eteläpuolelle Pulkovaan 1839 rakennetussa, maailman tähtitieteen keskuksiksi muodostuneessa observatoriossa.

Helsingin observatorion pohjoispuolen keskeinen pääsisäänkäynti sijaitsee Unioninkadun muodostaman akselin päätepisteenä. Siitä johtaa portaikko ylös pääkerroksen kupolikattoiseen, kattolyhdyn valaisemaan, pantheon-teeman mukaiseen keskusaulaan. Tästä rakennuksen ristinmallisen päärunгон keskellä sijaitsevasta pyöreästä tilasta on pääsy rakennuksen eri osiin. Pitkittäisen rakennuksen leveässä keskusosassa, ns. keskiviljiongissa sijaitsi mm. professorin asunto ja työhuoneita. Länteen suuntautuneeseen kapeaan runkoon sijoitettiin meridiaanisali, itäiseen puolestaan luentosali ja amanuenssin asunto. Itäpäähen tuli pyöreä havaintosali. Länsipäässä oli puolestaan viiteen suuntaan avautuva puolipyöreä rotunda, jonka kalustukseen kuului mm. havaintosohva. Eteläpuolen julkisivusta keskeisesti ulkonevaan pohjaltaan neliömäiseen tilaan sijoitettiin ns. ensivertikaalihuone itä-länsisuuntaisille havainnoille.

Havaintosalien kiinteät laitteet lepäsivät peruskallioon ulottuville tiiliperustuksille pystytetyillä graniittipylväillä. Rakenteen ympärillä kiersi paksu sisempi tiilimuuri, joka toisaalta kantoi lattiaa, toisaalta hidasti perustusten lämpötilanmuutoksia. Uloimpana kiersi rakennuksen ulkoseinän perusmuuri. Havaintosalien lattia ei saanut koskettaa laitteiden pylväisiin tai perustuksiin, jottei askelten tärinä häirinyt havaintoja. Salien seinissä ja katossa on havaintopaikkojen kohdalla luukut taivaan tarkastelemiseksi. Rakennus on laitteiden vakauttamiseen ja havainnointiin liittyvien rakenne- ja tilaratkaisujensa puolesta itsessään tähtitieteellinen instrumentti, jota havaintokojeet täydentävät.

Kolmannen kerroksen puurakenteisiin, lieriönmuotoisiin, kääntyviin havaintotorneihin sijoitettiin teknisesti edistyselliset teleskoopikaukoputket. Esikuvana oli Tarton observatorion havaintotorni. Engel hyödynsi Helsingin observatorion kolmea tornia balusterikaiteineen arkkitehtonisena aiheena, joka antoi rakennukselle selkeän, käyttötarkoitukseen perustuvan identiteetin. Keskimmäisen tornin huipulla on edelleen tanko, jonka päästä pudotettiin päivittäin aikamerkkipussi tasan kello 12.

Symmetrisesti tontin itä- ja länsisivuilla rakennukseen liittyy ensimmäisen kerroksen tasolla matalat siipirakennukset, joissa sijaitsi alun perin mm. vaunuvaja, pesutupa, talli, navetta, varastoja ja käymälät. Siipien päädyt yhtyvät observatorion pohjoisenpuoleista edustuspihaa rajaavaan rapattuun muuriin, jonka keskellä on pääportti jyhkein puuovin ja portaalein.

Rakennuksen eteläpuolinen pihamaa rajautuu puistoon luonnonkivimuurin päälle pystytetyillä puuaidalla muuratuin ja rapatuin kulmapilarein. Kallioinen mäki oli alun perin paljas, mutta observatorion molemmille pihaille istutettiin puita ja pensaita. Rinteeseen rakennettu observatorio liittyy osaksi pihaterassien sarjaa, joka nousee pohjoiselta etupihalta kohti eteläistä puutarhaa. Pohjoiselle pääsisäänkäynnille johtaa Engelin suunnittelema mukulakivetty tie.

Helsingin observatorio osallistui 1887 alkaen kansainväliseen tähtivalokuvaushankkeeseen, jota varten tarvittiin ns. kaksoisrefraktori. Valokuvauslaitteen sijoituspaikaksi arkkitehti Gustaf Nyström suunnitteli tontin kaakkoiskulmaukseen Engelin arkkitehtuuriin sopeutuvan pienen rakennuksen refraktoritorniksi, joka otettiin käyttöön 1890. Kaksikerroksisen tornin alaosa on muurattu tiilestä, kupu on puuranko-teräsprofiilirakenteinen. Pyöreän tornin keskellä on luonnonkivistä muurattu laitejalusta, jota kiertää portaat toisen kerroksen havaintotilaan. Valokuvien kehittämistä varten rakennuksessa on pieni pimiöhuone.

Nyström suunnitteli torniin myös peltiverhotun laajennuksen taivaannapateleskooppia varten. Puutarhaan on rakennettu 1900-luvun alussa lisäksi kaksi erillistä havaintolavaa.

Observatoriota ympäröivä puisto on ensimmäinen kunnallinen, kaupungin toteuttama täysimittainen julkinen puisto. Kaupunginpuutarhuri Svante Ohlssonin 1890 suunnitteleman puiston erityispiirre ovat näköalatasanteet kaupunkiin ja merelle avautuvine maisemineen. Kasvillisuus suunniteltiin kehystämään näkymiä. Paikannimeksi virallistettiin 1928 Tähtitorninvuori, mutta puhekielessä käytetään usein Tähtitorninmäkeä.

Observatorio toimi alkuperäisessä käytössään lähes kaksisataa vuotta, mutta kasvanut kaupunki valoineen heikensi ajan mittaan havainnointimahdollisuuksia. Toimintaa siirrettiin 1970-luvulla Kirkkonummen Metsähovin observatorioon sekä ulkomaille mm. 1980-luvulla valmistuneeseen yhteispohjoismaiseen observatorioon Kanarian saarille. Tähtitieteen laitos lopetettiin ja yhdistettiin Fysiikan laitokseen 2010 alussa. Kiinteistössä toimii nykyään tähtitieteen yleisökeskuksen lisäksi mm. yliopiston almanakkatoimisto, kahvila sekä Tähtitieteellisen yhdistyksen Ursan toimisto ja myymälä.

MUUTOKSISTA JA SÄILYNEISYYDESTÄ

Observatoriosta on tehty Helsingin yliopiston teknisen osaston tilaamat rakennushistoriaselvitykset: osa 1 rakentaminen ja kunnossapito 1830-2009 sekä osa 2 inventointi ja liitteet (Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy 20.4.2010). Rakennushistoriaselvityksissä ei avattu rakenteita eikä otettu esille vanhempia pintakerrostumia, joita voi olla nykyisten alla.

Observatorion päärunon huonetilat sekä muuratut rakenteet, kuten ulko- ja väliseinät sekä holvaukset ovat säilyneet lähes Engelin piirustusten mukaisina. Osassa ala- ja välipohjista lienee edelleen tyypillinen 1800-luvun puurakenne. Siipirakennusten sisätilat ovat sen sijaan muuttuneet täysin uusien käyttötarkoitusten myötä.

Arkkitehti Gustaf Nyström suunnitteli 1880-luvulla observatorioon laajan peruskorjauksen. Tältä ajalta lienevät mm. T-malliset ikkunat, osa katto- ja jalkalistoista, sisäovista ja mahdollisesti eteisen tuulikaappi. Itäosassa on 1890-luvulle tyypillistä T-ikkunamallia, kun taas länsiosan ikkunat ovat pääosin kahdeksanruutuisia. Pitkäsulkijat ovat 1800-luvun lopun mallia.

Ulko-ovet ja osa sisäovista ovat täys- ja puoliranskalaisia peiliovia, joissa on erimallisia, näyttäviä 1800-luvun alun messinkipainikkeita ja pitkäkilpiä. Tallella on rakennusajalta säilyneitä ovia 1800-luvulta sekä eri aikoina uusittuja väliovia aikansa profiloinein ja heloin. Samoin jalka- ja ovilistoissa lienee alkuperäisiä esim. eteistiloissa. Muutoin listoituksessa vaihtelevat eri aikakausien profiilit.

Lattiat ovat olleet alun perin lankkua ja kiveä. Länsirotundassa on säilynyt alkuperäinen kalkkikivi-puulattiyhdistelmä. Pinnoitteina on myös eri-ikäisiä korkkimattoja, joita on ollut tapana kierrättää tilasta toiseen. Sisäseinät ja katot on pääosin rapattu ja maalattu sileiksi. Kipsikattolistoja on eri ajoilta. Meridiaanialissa on paneelikatto. Tiloissa on esille otettuja näyttöitä, konservoituja tai uudelleen maalattuja koristemaalauksia. Niitä lienee myös päälle maalattuina eri-ikäisten värikerrosten alla. Seinissä on muutamia maalattuja vaeovia. Entisissä asuintiloissa on säilynyt tapetteja, joista nuorin kerrostuma on 1960-luvulta.

Lämpö- ja vesijohdot asennettiin 1936, jolloin purettiin vanhoja uuneja. Professorinasunnon silloiseen ruokasaliin muurattiin kuitenkin uusi avotakka. Patterit sijoitettiin ikkunasyvennyksiin ikkunapenkin alle. Kolme kakluunaa on tallella, samoin pari puuliettä. Seinillä näkyvät edelleen vanhat valurautaventtiilit.

Heti sotien jälkeen observatoriossa tehtiin pommitusten aiheuttamien vaurioiden korjauksia, tavanomaisia kunnostuksia sekä pienehköjä uudistuneen tekniikan vaatimia muutoksia, kuten tornien luukkujen leventämistä.

Alun perin tutkimus- ja opetuskäytössä oli laitoksen lämpimistä tiloista vain luentosali, ja sinne johtavan käytävän varressa kolme huonetta. Professorin huoneiston valtauksen seurauksena 1969 yliopisto päätyi muuttamaan asunnon kirjasto- ja työtiloiksi jakamalla tiloja väliseinin. Työtiloiksi jaettiin myös mm. eteläinen havaintohuone. Myöhemmin tilat on eheytetty alkuperäistä vastaaviksi poistamalla kevyet väliseinät.

Rakennuksen siivet muutettiin 1970-luvulla asuin-, työ- ja korjauspajatiloiksi. Kantavia rakennusosia uusittiin betonista ja siipien päätyihin tehtiin kalliosuojan ilmanvaihtokuilut. Tuolloin suunniteltiin myös observatorion laajentamista mm. maanalaisin tiloin, mihin ei kuitenkaan ryhdytty.

Varsinaisin restaurointitavoittein rakennusta kunnostettiin ensikertaa 1980-luvulla observatorion 150-vuosisjuhlaa varten. Professori Olof Hansson suunnitteli pääosan korjaus- ja muutostöistä, jotka koskivat mm. länsi- ja keskitornia, itä- ja länsirotundaa, luentosalia ja meridiaanisalia. Meridiaanisalin lattiarakenne muutettiin teräsbetonipalkki- ja laattarakenteeksi, joka korvasi kellarin kehämäisen perusmuurin, osan laitteiden tiilipilareista ja niitä kiertävän puurakenteen. Lattiapinta tehtiin laudasta.

Hansson laati tiloihin myös värityssuunnitelmat. Valaistusta uusittiin mm. opaalisin seinälampetein. Aiemmin lämmittämättömiin tiloihin lisättiin sisäikkunat ja lämpöpatterit. Uudeksi kiintokalusteeksi Hansson suunnitteli luentosalin oviseinälle vanhan kakluunin paikalle asennetun liitutaulun. Salin vanhempi liitutaulu lienee 1800-luvun lopulta. Rakennuksen ohella kunnostettiin ja entisöitiin tähtitieteellistä esineistöä. Osa tiloista ja havaintovälineistä muuttui museokäyttöön.

Julkisivun laajempi rappauskorjaus- ja maalaustyö tehtiin 1990-luvun lopulla Museoviraston konservaattorin Pentti Pietarilan laatiman värisuunnitelman pohjalta. Korjaus- ja muutostöitä 2000-luvulla ovat olleet mm. sisätilojen maalaus- ja kunnostustyöt, itäisen asuntosiiven korjaus, läntisen siiven muutos tutkijatiloiksi, uudet jäteaitaukset ja huoltokatokset, alustatilan kunnostus, julkisivu- ja vesikattotyöt, puuaidan ja portin kunnostus sekä pohjoismuurin rappauskorjaukset. Arkkitehtisuunnittelusta ja mm. väritutkimuksiin perustuneista aulatilojen värityssuunnitelmista on vastannut arkkitehti Merja Härö.

Observatoriossa ja refraktoritornissa on säilynyt merkittävä määrä alkuperäisillä paikoillaan olevaa, kiinteästi asennettua havaintolaitteistoa. Kiinteitä varusteita ja laitteita ovat lisäksi mm. meridiaanisalin soittokello keskusaulassa, köysin avattavien luukkujen varustus sekä tornien kiertomekanismit.

Rakennuksessa on säilynyt myös jonkin verran alkuperäistä ja varhaista irtainta kalustusta. Sisäänkäynnin yhteydessä, tuulikaapin seinustalla on esim. halkolaarin ja penkin yhdistelmä, joka lienee alkuperäinen kaluste. Tieteellisestä toiminnasta kertovat erilaiset havainnointiin liittyvät huonekalut. Suuri osa irtaimesta kalustuksesta, kuten havaintoportaita, on kuitenkin viety muualle kokoelmiin ja korvattu jäljitelmillä mm. yleisökäyttöön liittyvistä turvallisuussyistä.

Etupihalla on ylläpidetty mukulakiveystä graniittisen tukimuurin erottamalla pihatasoilla. Muurin sisäpuolella on puurivistö, joka on esiintynyt jo varhain. Puutarhan puolella on nurmea, puutarhakäytäviä sekä puita ja pensaita. Tornirakennuksen ja havaintolavojen lisäksi siellä on kivinen obeliski, joka sisältää Suomen vaaitusmittauksen normaalitason sekä kivinen laitejalusta. Tornirakennus on säilynyt lähes Nyströmin suunnittelemassa asussa alkuperäiseltä osaltaan ja pieneltä laajennukseltaan.

Säilyneisyys ilmenee tarkemmin suojelun kohdentamisen yhteydessä.

KULTTUURIHISTORIALLINEN MERKITYS

Helsingin observatoriolla on huomattava kulttuurihistoriallinen merkitys Helsingin monumentaalikeskustan kaupunkikuvan, rakennushistorian ja -taiteen kannalta sekä aikansa kansainvälisestikin merkittävänä observatoriorakennuksena. Se sisältyy valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön (RKY 2009) osana kohdetta ”Tähtitorninmäen observatorio ja puisto”.

Observatoriolla on rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 8 §:ssä tarkoitettua valtakunnallista merkitystä seuraavasti:

- Arkkitehti C.L. Engelin suunnittelema observatorio on suunniteltu osaksi Helsingin monumentaalikeskustan näkymää ja se liittyy arkkitehtonisesti 1828 pääkaupunkiin siirretyn yliopiston Unioninkadun varren rakennuskantaan. Observatorio on tärkeä tekijä Suomen merkittävimmän empirekauden katunäkymän aksiaalisenä päätteenä (kohdat 2 ja 3; historiallinen tyypillisuus alueelle ja edustavuus).
- Kohde edustaa Suomen autonomisen suuriruhtinaskunnan aikaista pääkaupungin julkista monumentaalirakentamista sekä Keisarillisen Aleksanterin yliopiston rakennusperintöä (kohdat 3, 5 ja 6; edustavuus, historiallinen todistusvoimaisuus).
- Rakennustaiteen ja -tekniikan taitava yhdistyminen tekevät kohteesta aikansa edistyksellisen ja esimerkillisen observatorion. Kohde on kansainvälisestikin ainutlaatuinen esimerkki 1800-luvun alkupuolen observatoriorakennuksesta, jonka meridiaanialissa on lisäksi säilynyt tuon ajan laitteisto alkuperäisillä paikoillaan (kohta 1 ja 3; harvinaisuus ja edustavuus).
- Kohde on säilynyt pihatiloiltaan ja ulkoasultaan hyvin alkuperäisenä. Sisätiloissa on säilynyt vanhaa huonetilajakoa, kiinteää sisustusta ja laitteistoa. (kohta 4; alkuperäisyys).
- Eri aikoina tehdyt korjaus- ja muutostyöt kertovat käyttöhistoriasta sekä kunnostus- ja restaurointiperiaatteiden kehittymisestä. Gustaf Nyströmin tornirakennus edustaa observatoriokokonaisuuteen soveltuvaan täydennystä ja tieteenalan kehitystä (kohta 6; historiallinen kerroksisuus).
- Observatorio on keskeinen rakennettu elementti sen ympärille suunnitellussa Tähtitorninvuoren puistossa (kohta 3; edustavuus).

EHDOTUS SUOJELUN KOHDENTAMISEKSI

Vuoden 1980 suojelupäätöksen perusteella Museovirasto on valvonut kohteessa tehtyjä restaurointitöitä. Niiden suunnittelussa tehdyt valinnat muutosten ja säilyttämisen välillä sekä rakennushistoriaselvitykset antavat lähtökohdan suojelun kohdentamiselle ja määräyksille. Museoviraston, Helsingin yliopistokiinteistöt Oy:n ja Uudenmaan ELY-keskuksen edustajat ovat arvioineet kohdetta myös paikan päällä. Lisäksi Museovirasto on perehtynyt erityisesti sisätiloihin ja laitteisiin vielä observatorion edustajien kanssa.

Helsingin entisen observatorion suojelutarve kohdistuu kiinteistön molempiin rakennuksiin (observatorio ja refraktoritorni) sekä muurin ja aidan rajaamiin pihoihin. Suojelun tarve kohdistuu rakennusten ulkoasuun, rakennusrunkoon, keskeisiin sisätiloihin, kiinteään sisustukseen ja laitteisiin sekä tontin aidattujen pihojen muodostamaan lähiympäristöön.

Rakennusrunko käsittää kantavan rungon muuratut tai puurunkorakenteiset tai puuteräsrunkorakenteiset perustukset, ulkoseinät, väliseinät, pilarit, tornien jalustat ja muut tukirakenteet, holvaukset, ala-, väli- ja yläpohjat sekä tornien ja tornikäytävän rakenteet. Havaintotoimintaan liittyviä erityispiirteitä ovat mm. laitteiden jalustat sekä tornien kääntymisen ja avautuvien luukkujen mahdollistavat rakenteet.

Rakennusten ulkoasu muodostuu julkisivun ja vesikaton rakennusosista, yksityiskohdista, materiaaleista ja värityksestä. Julkisivuaukkoihin liittyvät rakennusosat eli ikkunat ja ovet

ovat ulkoasuun liittyvä kokonaisuus myös sisäpuolisine osineen ja yksityiskohtineen. Tämä koskee myös sisätilan puolella olevia puisia ikkunaluukkuja sekä havainnointiin liittyviä seinä- ja kattoluukkuja.

Lähiympäristö käsittää pihojen pinnat, rakenteet, rakennelmat, havaintolavat suojarakenteineen sekä kasvillisuuden. Sisäänkäynti- ja siipirakennusten julkisivuihin liittyvää muuria portteineen käsitellään kuten rakennusten ulkoasua ja runkoa.

Keskeisiä sisätiloja

- observatoriossa ovat 1. - 2. kerroksissa muurattujen väliseinien osoittamat Engelin piirustusten mukaiset huonetilat sekä portaikot, 3. kerroksessa tornikäytävä portaikkoineen sekä itä-, keski- ja länsitornit porraskäynteineen sekä vesikattokerrokseen nousevine osineen.
- refraktoritornissa ovat pyöreä tornitila sekä laitehuone laajennuksineen.

Kiinteää sisustusta

- observatoriossa ovat alkuperäiset 1830-luvun sekä 1800-luvun muutosvaiheiden lattia-, katto- ja seinäpinnat materiaaleineen ja värityksineen (myös myöhempien pintojen alla olevat), sisäovet heloineen, puu- ja kipsilistoitukset sekä -friisit, ala-aulan tuulikaappi, meridiaanisalin eteisen kaarevat kaapit, porraskäynnin yksityiskohtineen, pääportaan kaide-elementtinä toimivat puiset halkolaatikot, kaakeliuunit, liedet kupuineen, seinä-, katto- ja lattialuukut kiinnikkeineen tms. yksityiskohtineen, tornien, tornikäytävän ja portaikkojen paneloinnit, luentosalin vanha liitutaulu, 1900-luvun alun ruoka- ja säilytyskomerot, 1930-luvun takka, 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuolen linoleumilattiat, entisen asunnon tapettikerrostumat, kanavien valurautarilit sekä 1930-luvun valurautapatterit
- refraktoritornissa ovat alkuperäiset ja laajennusvaiheen paneloinnit, portaikko, sisäovet, luukut, listoitukset, havaintoistuin, pimiöhuoneen kiinteä kalustus sekä uuni.

Kiinteää laitteistoa

- observatoriossa ovat meridiaanisalin kiinteästi asennetut havaintolaitteet ja kellot, liikkuvien rakennusosien, kuten avautuvien luukkujen ja kiertyvien tornien säätelymekanismit sekä keskusaulassa oleva meridiaanisalin soittokeho.
- refraktoritornissa ovat kiinteästi asennetut havainto- ja kuvauslaitteet (kaksoisrefraktori ja taivaannapateleskooppi), liikkuvien rakennusosien, kuten avautuvien luukkujen ja kiertyvän tornin säätelymekanismit sekä kiskoilla liikkuvan havaintoistuimen laitteisto.

Suosittelavaa säilyttää:

- Observatorion historiallinen kerroksellisuus: 1900-luvun muutosvaiheet sekä 1980- ja 2000-lukujen restaurointikerrostumat ovat korjaus- ja muutostöiden suunnittelun lähtökohtana silloin, kun alkuperäisiä tai 1800-luvun lopun korjaus- ja muutostöiden mukaisia ominaispiirteitä ei ole käytettävissä tai niitä, kuten pinta- ja värikerroksia, ei päätetä ottaa esille.
- muu kuin edellä mainittu tähtitieteellinen laitteisto, havainnointiin liittyvä irtain kalustus sekä ala-aulan halkolaatikoppo

EHDOTUS SUOJELUMÄÄRÄYKSIKSI

1. Rakennuksia sekä piha-alueita tulee hoitaa ja käyttää niin, että kokonaisuuden kulttuurihistoriallinen arvo ei heikenny. Korjaus- ja muutostöiden tulee perustua kohteen historian, alkuperäistoteutuksen, muutosvaiheiden ja säilyneisyyden hyvään tuntemukseen.
2. Piha-alueiden hoidossa on otettava huomioon eri osa-alueiden luonteelle ominaiset rakenteet, rakennelmat, pinnat, materiaalit ja kasvillisuus.

3. Rakennusten ulkoasu ja rakennusrunko tulee säilyttää.
4. Keskeiset sisätilat, kiinteä sisustus ja laitteet tulee säilyttää.
5. Rakennusosia tulee korjata ja tarvittaessa uusia siten, että rakenteet, materiaalit ja työtavat vastaavat alkuperäistä toteutusta.
6. Voidaan tehdä välttämättömiä rakennus- ja taloteknisiä sekä käytön vaatimia vähäisiä muutoksia, kun ne ovat restaurointiperiaatteiden kannalta mahdollisia.
7. Korjaus- ja muutostöissä on kuultava asiantuntijana Museovirastoa. Museovirastolla on oikeus antaa ohjeita suojelumääräysten soveltamisesta.

Osastonjohtaja

Mikko Härö

Intendentti

Elisa El Harouny

Tiedoksi Helsingin kaupunki / Helsingin kaupunginmuseo